

KUML 19
75

KUML 19 75

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab satte dette Kuml for
J. TROELS-SMITH
På 60-årsdagen den 7. juni 1976

I kommission hos Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København 1976

OMSLAG: Mønster fra Tudeå-harpun.

*Redaktion: Poul Kjærum
Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau
Tryk og indbinding: Andelsbogtrykkeriet i Odense
Reproduktion: Belgrafik*

*Skrift: Baskerville 10/12 og 9/10 pkt.
Papir: Semicote 120 g
Autoklichéeer: Fremstillet i 48 linier*

Copyright 1976 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-01-33341-0

INDHOLD/CONTENTS

<i>P. V. Glob: Jørgen Troels-Smith, 60 år</i>	7
<i>Søren H. Andersen: Nye harpunfund</i>	11
New harpoon finds	24
<i>Christian Fischer: Tidlig-neolitiske anlæg ved Rustrup</i>	29
Early Neolithic structures at Rustrup	66
<i>Torsten Madsen: Stendyngegrave ved Fjelsø</i>	73
Stone packing graves at Fjelsø	81
<i>Stine Wiell: En høj i Hjerpsted</i>	83
A barrow at Hjerpsted	95
<i>Jørgen Ilkjær og Jørn Lønstrup: Nye udgravninger i Illerup ådal</i>	99
New excavations in Illerup Ådal	113
<i>Jørgen Ilkjær: Et bundt våben fra Vimose</i>	117
A bundle of weapons from Vimose	157
<i>Tage E. Christiansen: Bygningen på søndre Jellinghøj</i>	163
The house on the south barrow at Jelling	171
Forfatter- og emneregister, KUML 1961-75	173

EN HØJ I HJERPSTED

af Stine Wiell

I dagene ved månedsskiftet februar/marts 1974 påbegyndtes udgravningen af en stor overpløjet høj knap 1 km syd for Hjerpsted kirke i det gamle Tønder amt på en af gårdejer Hans Nissens marker (fig. 1). Højen lå sammen med flere og større høje på randen af den bakkeø, som adskiller Tøndermarsken fra Ballummarsken på et forholdsvis plant terræn omtrent 14 meter over havets overflade (1).

To markskel, begge markeret med dybe grøfter, skar højens sider i nord og øst. Mod syd lå ved højfoden et vandhul, en tidligere mergelgrav. Derfor var udpløjningen af højen fortrinsvis sket i retning mod vest ud mod vadehavet. Jorden fra grøfterne mod nord og øst måtte formodes at være kastet op på selve højen, og det var derfor også helt umuligt fra overfladen at udpege højens centrum og dens dimensioner i det hele taget. I Nationalmuseets sognebeskrivelse var den registreret som værende „2,40 m høj, tværmål 22 m i øst-vest, 20 m i nord-syd.“ – Ved en besigtigelse i 1973 blev den antaget at være yderligere udpløjet til en højde af omkring 2 m.

Fig. 1: Højen før udgravningen, set fra syd.

The barrow before excavation, viewed from the south.

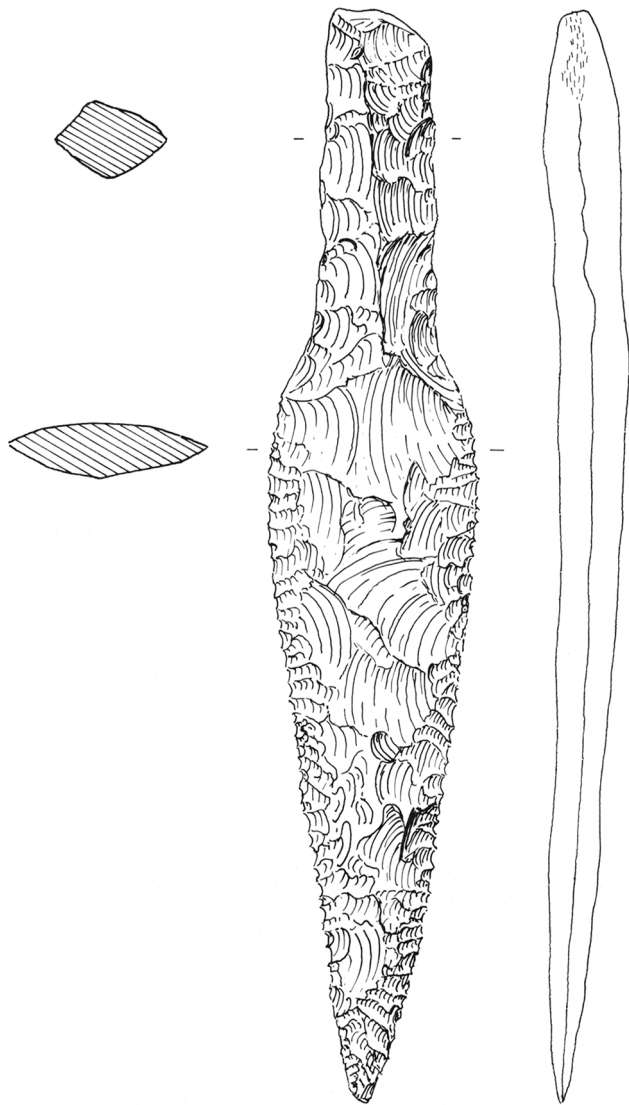

Fig. 2: Flintdolk med slid efter ildslagning på skaft-
enden, fra mellemhøjens grav. 2:3.

Flint dagger with wear from light-striking at the
handle end, from the central grave.

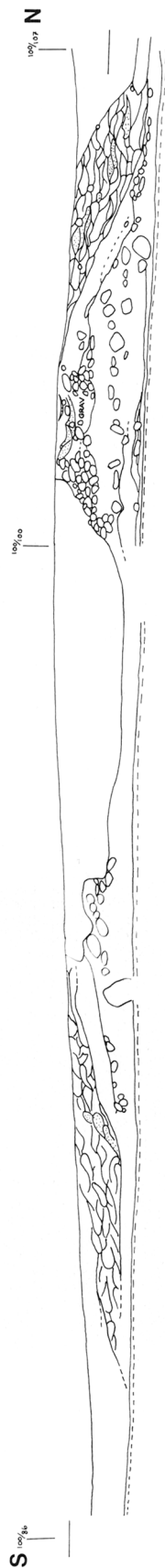

Fig. 3: Syd-nord-profil, set fra øst.
S-N section, viewed from the east.

Undersøgelsens årsag var en totalfjernelse af højresten som følge af et projekteret vejanlæg og derfor en såkaldt § 49-sag (2).

Til udgravningen valgtes en særdeles hurtig metode, hvilket vil sige udgravning ved hjælp af mest mulig maskinkraft og med dokumentation for iagttagelser i forskellige niveau'er og dele af højen. Således er højens væsentligste nye iagttagelse, plovsporene i cirkel langs indersiden og op til stenkredsen i højfase I, alene dokumenteret i højens syd-østlige kvadrant.

Straks efter fjernelsen af pløjelaget på hele højen blev det klart at den måtte have været gravet tidligere. En mistanke om noget sådant var allerede ved vor ankomst blevet næret af nogle kommentarer fra de lokale beboere. Det er dog langt fra usædvanligt, at arkæologer kan iagttage tidligere tiders gravninger i højene. Sjældent bliver arkæologerne dog mistrøstige af den grund, fordi det oftest viser sig, at potentielle gravforstyrre opgiver undervejs. Det blev vi heller ikke ved Hjerpstedhøjen, førend en nedgravning under pløjelaget på 7 gange 7 meter midt i højen tonede frem. Efter to dages hektisk opsporingsarbejde i Nationalmuseets arkiver viste det sig da også, at arkæologen Thomas Thomsen allerede i 1925 havde ladet foretage en hastig undersøgelse af højen. Den tids metode var at grave ned i en højs centrale partier, hvor der altid er størst chance for at finde grave, for dernæst at dække hullet til igen – og dermed genoprette højen „uberørt“ i landskabet.

Og det var hvad Thomsen havde gjort på vej fra en udgravning til en anden. Han nåede aldrig at skrive beretning på gravningen, og uheldigvis havde korrespondancen om gravningen forpuppet sig i Nationalmuseets arkiver og var derfor aldrig registreret i rette skuffe.

Da vi i Hjerpsted erfarede dette og ud fra Thomsens to breve til NM kunne forstå, at han i 1925 havde fundet én – muligvis to grave – kunne vi på stedet i 1974 i vore profiler iagttage i alt fald tre højfaser. Det måtte betyde, at Thomsen ikke havde fundet i alt fald en tredje grav, som det for os nu stod tilbage at finde, sammen med en – omend forringet – mulighed for løsning af højens konstruktion og benyttelse, og måske flere grave eller andet uden for Thomsens centrale nedgravning i højen (3).

Med den erfaring rigere og en smule nedtrykte, fordi den professionelle arkæolog jo er en meget effektiv gravforstyrre, lod vi hele Thomsens midterfelt stå og begyndte afskrabningen med maskine af de fire kvadranter, som naturligt opstår, når man lægger profilbalke ud i retning mod verdenshjørnerne. Højen var stor, og den stendynge i toppen af højen, som lå i en cirkel rundt om Thomsens nedgravning, og som vi allerede ved fjernelsen af pløjelaget var stødt på, viste sig at være en dyngede, der dækkede over en grav – den grav som Thomsen ikke fandt, og det skønt den kun lå mindre end en meter fra hans nedgravning –

Graven var orienteret NV-SØ, henimod 2,60 m lang og omtrent 1 m bred. Der blev konstateret tydelige skeletspor i graven, men de var overalt

kun markeret ved et mørkebrunt fedtet lag. Den døde var lagt udstrakt på ryggen med hovedet mod NV. Ingen tandemalje fandtes, trods omhyggelige undersøgelser, ligesom der heller ikke kunne iagttages spor efter en eventuel kiste. De spredte sten, som lå overalt i graven og oven på skelettet tolkes således, at de må være nedsunkne og derved har udfyldt et hulrum fra en plankekiste, bulkiste eller blot et trælåg.

I gravens østende ud for skelettets højre hofte og lårside fandtes en flintdolk, der lå vandret og orienteret direkte øst-vest, og således at spidsen vendte skråt ind imod skelettet (fig. 2). Det var den dødes eneste bevarede gravudstyr; den døde formodes derfor at have været af hankøn. I profilen (fig. 3) kan det ses at graven tilhører mellemhøjen, fase II, bygget af sandblandet muld hvori større alpartikler og lerklumper. Vækstlaget var overordentlig tydeligt, det var mellem 5 og 10 cm tykt. Det dækkedes af et endnu tykkere og tydeligere lag, lagt af nedadvendte tørv, som det kendes fra flere andre steder. Hver enkelt tørv kunne ses og måles, ingen var over 50 cm lange og 25 cm brede. Denne tørvhøj kunne kun iagttages på højens sider. Toppen var dels fjernet ved Thomsens udgravning, dels også ved konstant pløjning vel både før og efter Thomsens udgravning. Tørvhøjens diameter kunne heller ikke vurderes, eftersom den var afskåret eller udpløjet på alle sider. Højen benævnes fase III.

I Thomsens første brev til NM om udgravningen i 1925 fortæller han, at han øverst i højen har fundet en pålstav af bronze (fig. 4). Den lå i tørvhøjen og stammede antagelig fra en grav, omend han ikke kunne iagttage en sådan (4).

Ældste højfase, fase I, var ligesom tredje bygget af tørv, der nu var hårdt sammenpressede og kun lod sig erkende som striber i laget. Lagets vækstlag var lige så tydeligt og bredt som fase II's; og allerøverst sås en kraftig og sort trækulholdig overflade, hvorigennem der stak store sten på mellem 20 og 30 cm's tværmål. Denne høj bygget af kompakte lertørv må have dækket centralgraven i allerførste høj på stedet, den grav, som Thomsen fandt nederst og skrev om i sit andet og sidste brev til NM, dateret den 1/7 - 1925:

„Hjerpstedhøjen gav for mig det overraskende resultat, at hele det nedre anlæg, den oprindelige høj, er stenalder, en grav, i hvilken fandtes en flintdolk. Ved afdækningen tegnede det hele sig som en stor stendynge, tæt pakket med ler, der her er undergrund, og som var meget hård at komme igennem. (. . .). Centralgraven var i bunden dækket med mindre sten, enden var sat af et par større sten, af hvilke den vestlige stod skråt. Nordsiden var markeret ved en stenrække, der skilte sig fra dyngens sten, hvorimod dette ikke med fuld sikkerhed kunne siges for sydkantens vedkommende. Gravlængden var 2 m foroven, mindre ved bunden. Dolken lå østligst i graven nær nordkanten og med spidsen mod vest. Der sås ingen rester af trækiste. Den omgivende dyngne var kun af beskyttende karakter,

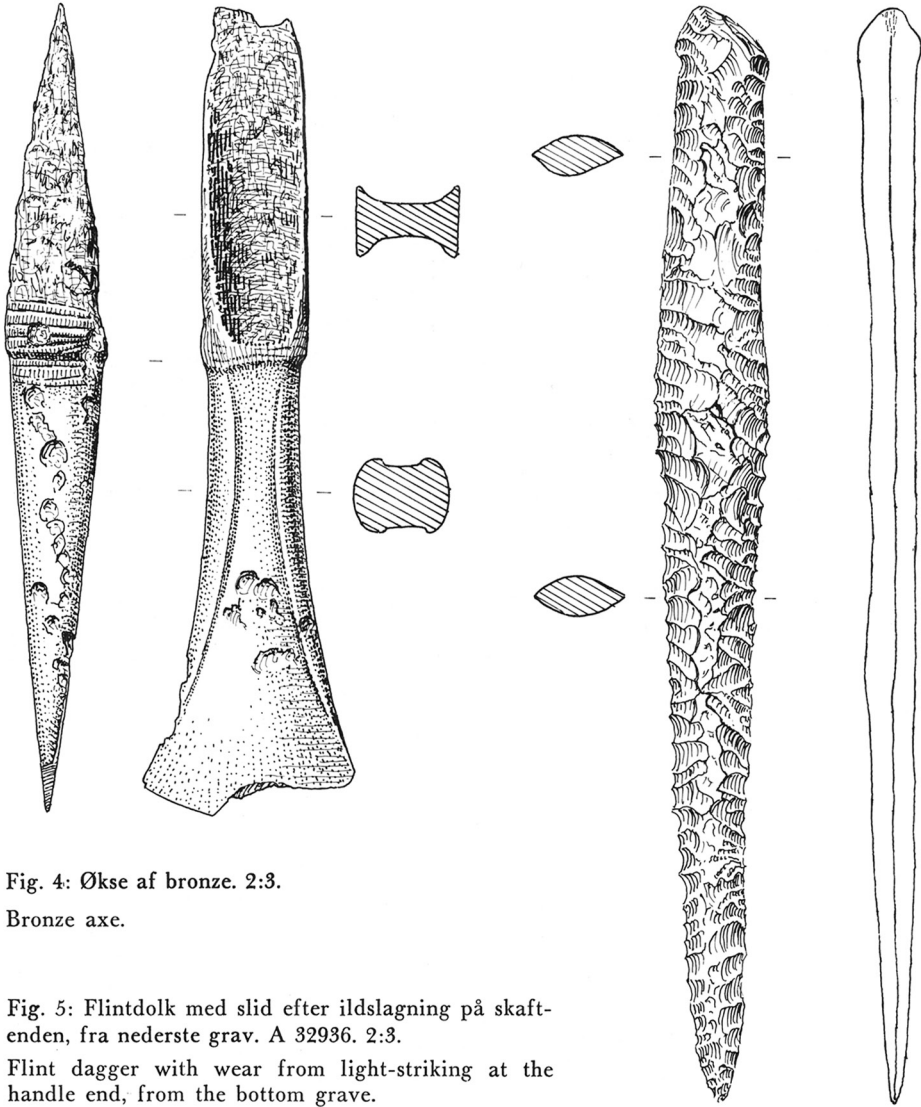

Fig. 4: Økse af bronze. 2:3.

Bronze axe.

Fig. 5: Flintdolk med slid efter ildslagning på skaftenden, fra nederste grav. A 32936. 2:3.

Flint dagger with wear from light-striking at the handle end, from the bottom grave.

dens tværmål kan angives til ca. 9 m (mod nord er den ikke blottet). Der gravedes forskellige snit igennem den, der viste, at den var fuldt massiv, men indeholdt nogen jord imellem et øvre og et nedre parti“. – Så få var ordene, nogle spørgsmål besvares, andre rejser sig. – Iagttagelser og indtryk med 50 års mellemrum stemmer ikke altid helt overens.

Thomsens omgivende stendynge (fig. 6) kan efter 1974-iagttagelser evt. være stendynge over mellemhøjens grav, som vi udgravede, og jorden imellem et øvre og et nedre parti af en massiv stendynge må være selve

mellemhøjens fyld. Efter Thomsens beskrivelse synes nedre grav at have været orienteret nogenlunde øst-vest.

Tidligere i brevet skrev Thomsen, at han fik anlægget blottet mod syd helt ud til randen. Dermed kan han ikke mene stenkredsen, for dertil var hans udgravningsfelt for lille, og vi kunne se, at hans nedgravning ikke gik ud til stenkredsen. Den var omtrent 15 m i diameter på bredeste sted og var sat ved foden af høj I, men markerede ikke denne højs yderste grænser. Stenene i kredsen stod lodret eller skråt udadhældende; de var af højst forskellig størrelse, den største 110 cm bred og knap 70 cm høj.

Over stenene og uden for kredsen sås en stenkappe, der skråt udad fulgte og lå i fase I's vækstlag, bestående af sten på mellem 10 og 30 cm i tværmål. Den havde nærmest karakter af mere eller mindre tilfældigt opka-stede sten. De skårstykker, som blev fundet oven på denne kappe, er enkelt-skår, ingen af dem kan samles til kar eller blot dele af kar. Iblandt dem er et lille stykke med grov overflade og groft magret gods, som synes at have begyndende afsats til en eventuel bund.

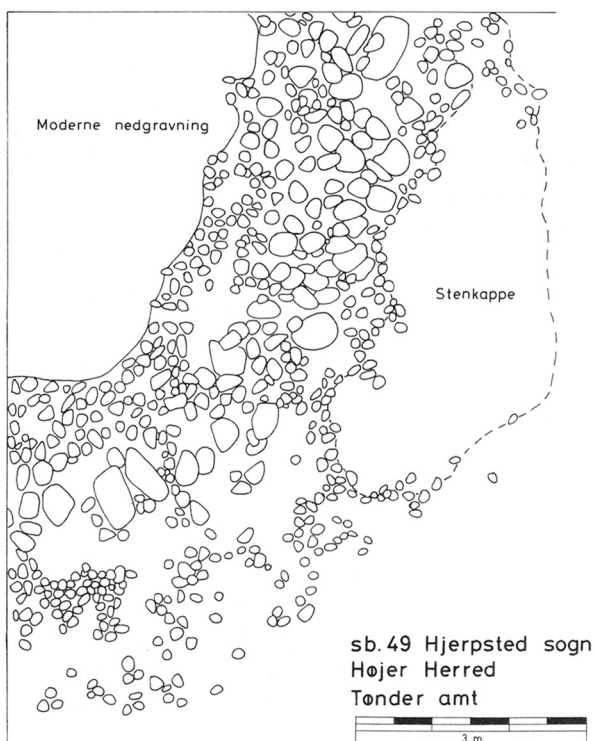
I NØ-kvadranten kom under udgravningen en overraskelse frem i form af et lille lerkar, stående øverst i højfase I (fig. 7). Uheldigvis stod det lige i kanten af Thomsens centrale nedgravning, sådan, at han havde fjernet det meste af den sorte overflade på højfase I, få centimeter over karrets rand, umiddelbart under højens vækstlag. Der er under de givne omstændigheder ingen anden tolkning af dette lerkar, end at det enten stammer fra en af Thomsen fjernet grav i højfase I, som han ikke har opdaget, eller at karret har været hensat i siden af denne højfase, mens den endnu stod fri og åben.

Jeg kender ingen direkte paralleller til dette lerkar. Både højfase I, og den overfor liggende højfase II, dateres efter flintdolkene i begge grave, ifølge Lomborg til bronzealder periode I (5). Karret knytter sig dog til en endnu lille gruppe indtil videre kun jyske og slesvig-holstenske fund af små bægre uden skuldermarkering. De har som dette lige afskåret rand og en godstykkelse på op til 1 cm. Endvidere er de magrede med groft sand eller grus og fremtræder med en ru overflade. Ofte er de fundet i kombination med sene flintdolke. Men i modsætning til Hjerpstedkarret har de fleste dog også svagt markeret udadsvajet standflade. De tre små dupper et stykke under karrets rand knytter det derimod nærmest til følgende periode, hvor sådanne dupper er ret almindelige. (6). Ikke desto mindre må karret ifølge Lomborgs dolk-kronologi dateres til periode I.

I forsøget på i SØ-kvadranten at klarlægge de spredte sten, som fandtes liggende på gammel markoverflade, viste der sig plovspor i undergrunden, uden for de spredte sten, og inden for stenkredsen. De var pløjet på kryds og tværs, som det jævnlige ses under høje. Sådanne plovspor var tidligere iagttaget i SV-kvadranten, men kun som få og spredte i

Fig. 6: Oversigtsplan, østlig halvdel. Findested for lerkar.

Survey plan, eastern half.
Provenance of the pot.

feltet. Begge steder var de mellem 3 og 5 cm brede og højst 2 cm dybe i en regelmæssig u-formet fordybning. De skar hinanden i vinkler på mellem 80 og 90° efter hovedretningen NNV-SSV og VSV-ØNØ. Mellem hvert parallelt plovspor var ca. 25 cm's afstand. Uden for stenkredsen i SØ-feltet og under stenkappen sås også krydsende plovspor. Noget di-

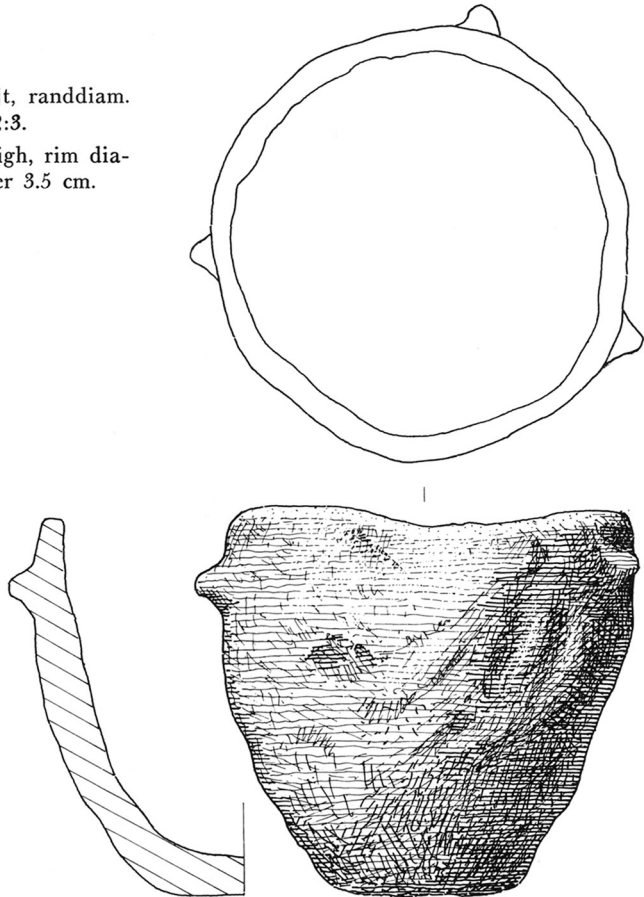
rekte „sammenløb“ imellem dem udenfor og indenfor kunne dog ikke konstateres, hertil var de udenfor for svage og for få.

Atter en overraskelse viste sig dog inden for stenkredsen og tæt op til denne, plovspor i cirkel, der ligesom fulgte stenkredsen (fig. 8). De var mørkere i fylden, skarpere i markeringen, bredere og en smule dybere end alle de øvrige på kryds og tværs. De skar tydeligt dem på kryds og tværs, og også snit viste, at de måtte være yngre end disse.

„Cirkelsporene“ var op til 8 cm brede, 3 cm dybe og regelmæssigt U-formede i snit. Mindst to kredsløbende spor kunne konstateres i hele feltet med en indbyrdes afstand af mellem 8 og 20 cm. Det yderste spor (mod stenkredsen) var enkelte steder vanskeligt at erkende, i den ene side på grund af „nedtrykning“ eller i alt fald „nedsætning“ af stenene i kredsen. Til trods for snit lod det sig ikke påvise om denne mørke muld omkring de enkelte sten skar plovsporene eller omvendt. I plan var det imid-

Fig. 7: Lerkar, 8,5 cm højt, randdiam. 8,0 cm, bunddiam. 3,5 cm. 2:3.

Earthenware pot, 8.5 cm high, rim diameter 8.0 cm, base diameter 3.5 cm.

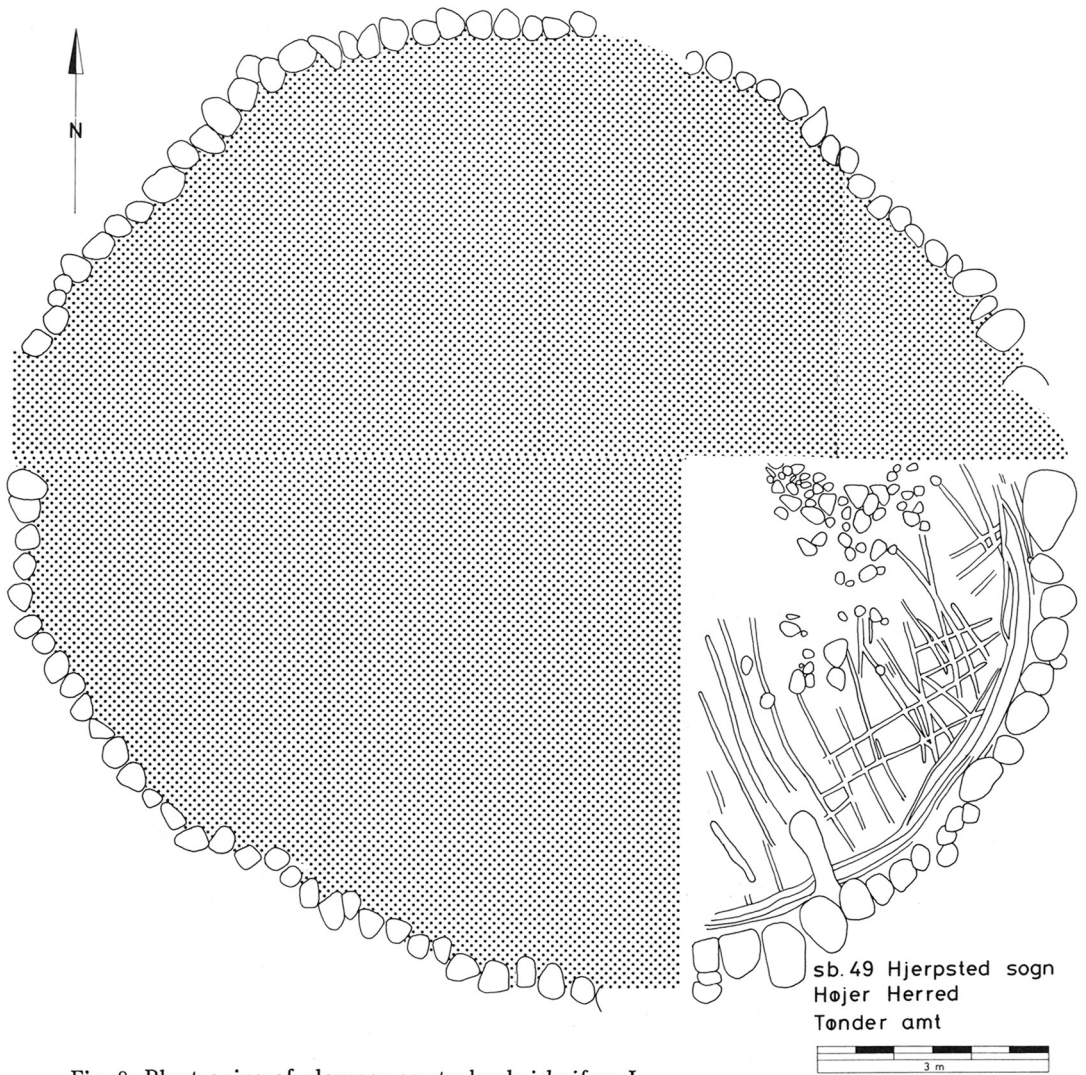

Fig. 8: Plantegning af plovspor og stenkreds i højfase I.
Plan of plough marks and the stone circle of phase I.

lertid tydeligt at sporene flere steder løb under stenene. Man må erindre, at stenene er tegnet på bredeste sted, sådan som de ser ud lodret ovenfra, og det var et stykke højere oppe end plovsporene. Under alle omstændigheder ville en plov ikke kunne komme ind under disse sten og tolkningen af sporene i forhold til stenene må derfor være, at plovsporene i cirkel er ældre end kredsstenene i høj I (7).

Jeg tolker disse plovspor i cirkel som et led i selve bygningen af højen i vid forstand (fig. 9). At de er placeret så tæt op til stenkredsen er ingen

tilfældighed. Jeg forestiller mig derfor, at de har tjent som en markering af gravstedet inden stenene blev sat og inden højen blev bygget. De må rent praktisk have skullet markere hvor de enkelte store kredssten har skullet stå. Om de også har skullet tjene det første formål er en trossag, som aldrig kan opklares. Sporene er formentlig plovjet ved hjælp af et tov, fæstnet til en tøjrpæl i centrum og i den anden ende til dyrene, ploven eller føreren.

Sådanne plovspor er ikke tidligere konstateret herhjemme; måske er det fordi man ikke har ledt efter dem, fordi man først i de senere år har interesseret sig for stenkredsene og også koncentreret sig om deres funktion og konstruktion, hvad enten de har været til pynt eller til praktisk støtte

Fig. 9: Plovspor i SØ-kvadranten, set fra sydvest.

Plough marks in the SE quadrant, viewed from the south-west.

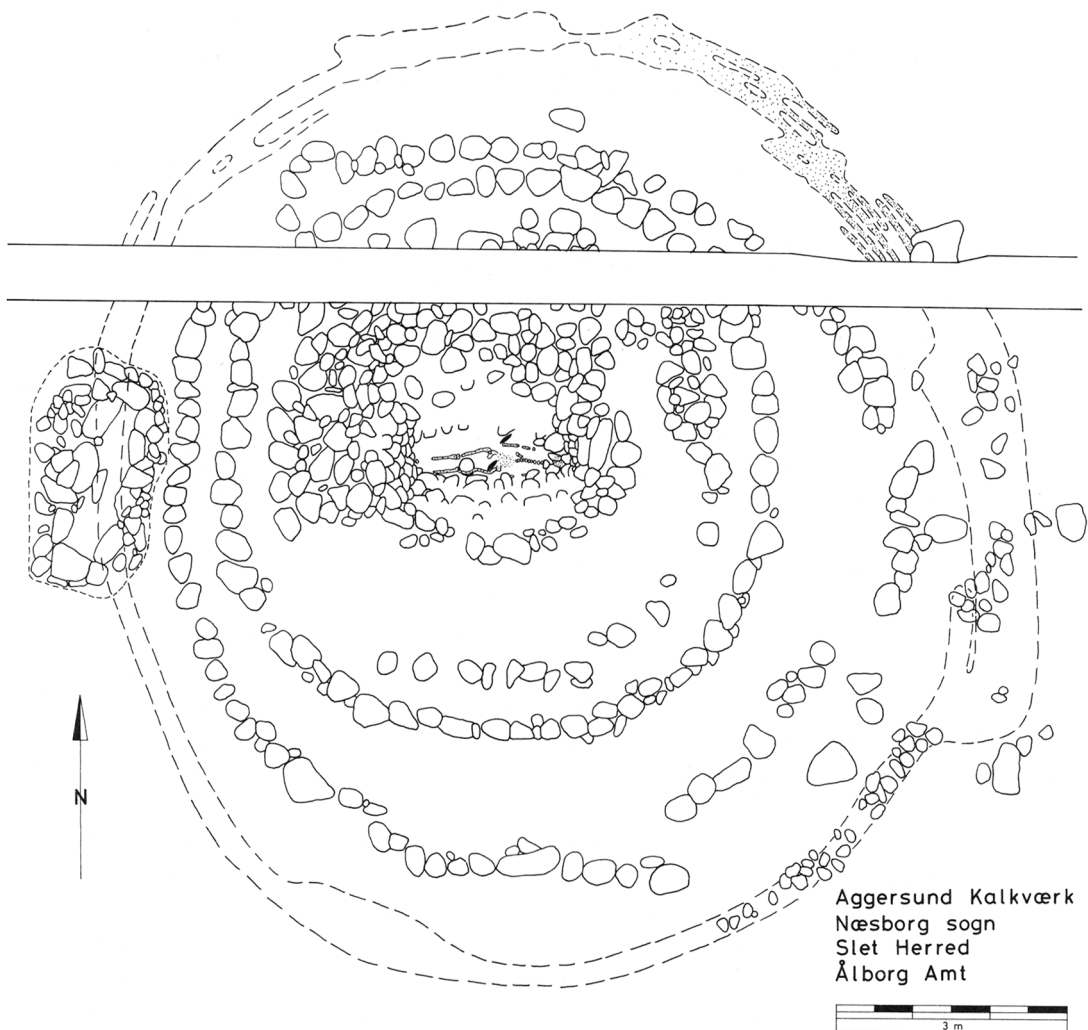

Fig. 10: Aggersund Kalkværk, oversigtsplan, efter Jan Sloth Carlsen.
Aggersund Kalkværk, survey plan.

for højmasserne, synlige eller usynlige. Men på samme tidspunkt som Hjerpstedudgravningen fandt sted, gravede Ålborg Historiske Museum en overpløjet høj ud på Aggersund Kalkværks område (8). Også her blev iagttaget plovspor i cirkel, konstateret og registreret hele vejen rundt under højen i en diameter på ca. 12 m (fig. 10). De fleste steder løb sporene sammen til en bred, mørk stribe, men kunne dog et enkelt sted, mod NØ, udskilles i i alt fald 6 spor.

Ligesom i Hjerpsted var sporene flere steder „smuttet“ skævt udad eller indad, og ligesom i Hjerpsted kan også disse spor sættes i forbindelse med en stenkreds. I Aggersundhøjen er denne kreds kun bevaret i en fjer-

dedel af højen og dertil yderligere meget ødelagt. Sporene ligger mindst 25 cm under bunden af en sekundær hellekiste, der efter sin form, placering og et lille bronzefragment umiddelbart uden for graven rimeligst dateres til ældre bronzealder.

Desværre var jordbundsforhold og højfyld ikke til nøjere at afklare forholdet mellem stenkreds og plovspor ud over dette, at sporene naturligvis må være ældre end stenkredsen, da de ligger underst. Det synes som om sporene kun følger den umiddelbart bagvedliggende stenkreds i en afstand af ca. 1 m, og ikke helt de øvrige kredse inden for denne. Den dybe grav som danner centrum for de to inderste stenkredse, rummede et skelet og to fladehuggede flintdolke fra senneolitisk tid (9). Over graven var kastet en stor dyngestein.

Plovsporene kan ikke dateres nøjere end indenfor et tidsrum imellem den senneolitiske centralgrav og graven over sporene, hellekisten fra ældre bronzealder.

Da udgravningen i Hjerpsted var slut dukkede endnu en genstand fra højen op. Den var ikke omtalt i Thomsens breve, men dog noteret i oldsagsprotokollen under det øvrige fund fra Hjerpsted. Stenøkse A 32937 angives at være fundet i Hjerpstedhøjens pløjelag (fig. 11). Det er formentlig et mislykket forarbejde til en dobbeltægget stridsøkse med påbegyndt skafthul, men er med hensyn til fundomstændigheder totalt udaterbar. Ældre end Hjerpstedhøjen må den dog være.

Såvidt det er muligt skal Hjerpstedhøjens historie nu kort rekonstrueres i det følgende, sådan som jeg tror begivenhederne har fundet sted.

Marken, hvorpå højen ligger, har som så mange andre steder været under plov, hvilket fremgår af sporene på kryds og tværs under højfase I. I bronzealder periode I blev der anlagt et gravsted og en mand blev begravet, som gravgave fik han en flintdolk. Det sted hvor stenkredsen skulle stå markeredes, måske af hensyn til de meget store sten, tydeligt ved en cirkelpløjning omkring det planlagte gravsted eller efter at graven var lagt. De store sten placeredes derefter i en cirkel efter sporene med en diameter på ca. 12 m. Højen over blev bygget af sten og tørv. Mindre sten lægges eller henkastes langs højfoden og danner derved den såkaldte stenkappe. Et vækstlag danner sig på overfladen af højen, ligesom også enkelte skår „tabes“ eller „hensmides“ ovenpå denne. Den bevoksning som er på højen brændes af, bevidst eller ved en fejltagelse, hermed er højens kraftige sorte overflade dannet. Forinden eller efter, men i alt fald inden højfase II, er lerkarret kommet til i højsiden, enten ved en gravlægelse eller ved et såkaldt hensat offer.

Indenfor samme arkæologisk daterbare tidspunkt placeres lidt skævt over højfase I en mandsgrav med en flintdolk, hvorover blev bygget en

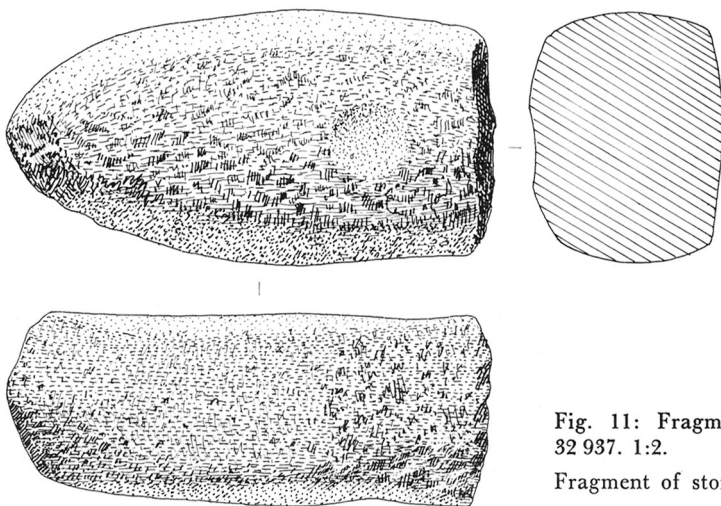

Fig. 11: Fragment af stenøkse, A 32 937. 1:2.

Fragment of stone axe.

større stendynge. Denne grav blev gravet en smule ned i højfase I's sorte overflade. Over dyngen kastedes en jordhøj, bestående af muld iblandet sand og alpartikler. Højfase II's diameter blev omtrent 15 m. Et vækstlag dannede sig inden den overliggende tørvehøj blev bygget.

Denne tørv, symboliserende højfase III, blev hentet fra flere forskellige steder, eftersom tørven har forskellig undergrund i sig. Denne højfases centralgrav erkendtes ikke klart ved udgravningen i 1925. Pålstaven af bronze formodes at repræsentere denne grav, og i så fald dateres den og dermed højfasen til bronzealder, periode I/II.

I østsiden af højfase III blev på et senere tidspunkt hensat i alt fald en urnebegravelse i højens østside, at dømme efter fund af få spredte brændte ben og et enkelt urneskår fra yngre bronzealder, der ved udgravningen i 1974 dels blev fundet i tørvehøjen, dels i det ovenover liggende pløjelag, spredt i et område på ca. 1 m². Siden kom højen under plov og grøfter mod nord og øst blev gravet i højens sider. I 1925 blev den første arkæologiske udgravning foretaget centralt i højens midte, og 49 år senere forsvandt højen efter en totalundersøgelse, som altid vil have ødelæggelse til følge.

SUMMARY

A barrow at Hjerpsted

In the spring of 1974 a large ploughed-down barrow was excavated about 1 km south of Hjerpsted Church, near the west coast of Schleswig.

It soon became clear that the mound had been excavated earlier. A central excavation under the topsoil measuring 7 × 7 m showed that a professional

had been at work. Examination of the National Museum archives revealed that it was the archaeologist Thomas Thomsen who had excavated in the barrow in 1925. In two letters, sent from Hjerpsted to the Museum, he wrote of a primary grave at the base of the tumulus, and of a bronze axe higher up, which in his opinion represented a grave. But it emerged that he had not found all the graves 49 years ago: three phases of construction could in fact be ascertained, all from the Early Bronze Age.

Phase I, constructed of clay sods and large stones, contained a man's grave with a flint dagger of type VI B (5), which dates the grave to the Bronze Age, Period I. It was found and excavated by Thomsen in 1925.

Phase II was constructed of humus with an admixture of hard pan, placed over a large heap of stones around a grave (excavated in 1974). The grave contained, in addition to distinct traces of a skeleton, which showed that the body had been laid outstretched on its back, at the hips a flint dagger of type VI A, dated to the Bronze Age, Period I.

Phase III was also built of turf, presumably above the grave represented by Thomsen's axe.

From phase II the 1974 excavation also yielded a small clay pot. The context does not reveal whether this also represents a grave or should be interpreted as a votive vessel placed in the side of the barrow.

But the most important new observation at the Hjerpsted barrow was the presence of plough marks in connection with the stone circle of phase I in the SE quadrant. Ploughing is thought to have been carried out as a preparatory measure before placing the large kerb stones in position.

A parallel was seen in another ploughed-down barrow, excavated in the same period by Ålborg Historical Museum. This is called Aggersund Kalkværk, and the plough marks under the stone circle are dated by the central grave, which contained two flint daggers of type I (9), to at the earliest the Late Neolithic; they are older than the secondarily placed, but empty stone cist which lay over them, which by form, type and position must be dated to the Early Bronze Age.

Stine Wiell
Haderslev Museum

Tegning: Grethe Sørensen
Oversættelse: Peter Crabb.

NOTER

- 1) Jeg takker Nationalmuseet for tilladelse til at publicere fundet fra udgravningen i 1925 j. nr. 249/25.
Udgravningen i 1974 fandt sted på Fortidsmindeforvaltningens foranledning, benævnes som sb 49 Hjerpsted sogn, Højer herred, Tønder amt. RFF j. nr. 3418/72, NM I j. nr. 534/74. Hele fundet er nu deponeret på Haderslev Museum. Beretning findes på NM og HAM. I udgravningen i 1974 deltog foruden jeg selv i hele perioden, d. v. s. 1 måned, Svend-Åge Tornbjerg, Brumleby, og i 18 dage Ernst Møller, Visby, og Anton Nielsen, Rudbøl.
- 2) Jeg vil gerne rette en tak til Vej- og Vandløbsvæsenet i Tønder, uden hvis velvilje, interesse og praktiske hjælp i enhver retning denne udgravning ikke var forløbet så effektivt og så gnidningsløst, som det var tilfældet.

- 3) Brev fra Thomas Thomsen til NM I, dateret d. 25/6 1925, j. nr. 249/25.
Om et arbejde i Smed Eskesens høj kan meddeles følgende: Højen er større end den synede til, idet den er kørt ud til siderne. Den er bygget af lyngtørv. Oppe i højen fandtes en pålstav, under hvilken sås lidt træ på tværs af øksens retning, ligesom træ var bevaret på undersiden af skaftrillen. Den lå på sten, der hører til en stendynge, åbenbart tilhørende bundgraven, men der var ingen omramning eller andet, der betegner den grav, hvortil den hørte. Bundgravens omgivende dyngge strækker sig over hele det 7 m's felt, der er åbnet. Ved midten ligger stenene meget ujævnt, men er her ikke fuldt fremgravede. Det synes som om midtpunktet er styrtet sammen. Ydre forstyrrelser er udelukket, idet hele dyngen var dækket af et leret meget hårdt lag. Jeg håber på, at den skal give fund, men den bliver sen at arbejde med. I går eftermiddags måtte vi afbryde for regn; ellers er arbejdet gået sin gang.

Brev fra Thomas Thomsen til NM I, dateret d. 1/7 1925:

Hjerpstedhøjen gav det for mig overraskende resultat, at hele det nedre anlæg, den oprindelige høj, er Stenalder, én grav, i hvilken fandtes en flintdolke. Ved afdækningen tegnede det hele sig som en stor stendynge, tæt pakket med ler, der her er undergrund, og som var meget hårdt at komme igennem. Da højens øvre del var udkørt og lagt mere til syd end til nord, kom jeg noget skævt ind på mit felt, hvad der for så vidt var heldigt, som jeg derved fik anlægget mod syd blottet ud til randen. Centralgraven var i bunden brolagt med mindre sten, enden var sat med et par større sten, af hvilken den vestlige stod skråt. Nordsiden var markeret ved en stenrække, der skilte sig fra dyngens sten, hvorimod dette ikke med fuld sikkerhed kunne siges for sydkantens vedkommende. Gravlængden var 2 m foroven, mindre ved bunden. Dolken lå østlig i graven, nær nordranden og med spidsen mod vest; der sås ingen rester af trækiste. Den omgivende dyngge var kun af beskyttende karakter, dens tværmål kan angives til ca. 9 m (mod nord er den ikke blottet). Der graves forskellige snit igennem den, der viste, at den var fuldt massiv, men indeholdt nogen jord mellem et øvre og et nedre parti. Yderst og inderst løb de dog sammen. Som af det vedlagte papirer vil fremgå er højen efter ejerens ønsker ikke jævnet; der er lovet 10 kr., når det er sket; men det vil nok vare en tid. Jeg sikrer mig derfor, at højen lå på ejerens ansvar. Den indeholder nok 50 kubikmeter sten. når alt udgraves.

- 4) NM I, oldsagsnummer B 11766.
5) Ebbe Lomborg 1973, Die Flintdolche Dänemarks. Højfase I's dolke af type VI B, omtalt i kataloget side 195, NM I oldsagsnummer A 32936. Højfase II's flintdolke af type VI A.
6) Som f. eks. Bjerring, Middelsom hd, Viborg amt. I Årbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1959, side 159, fig. 4.
7) De to nedgravninger i feltet i plan er det ikke muligt at forklare. Først i dette niveau kunne begge konstateres. Den største synes at have forbindelse med stenkredsen og gennemskærer cirkelsporene; den må derfor være yngre end disse, men ældre end stenene. Sandsynligst er den fremkommet i forbindelse med placeringen af stenene.
8) ÅHM j. nr. 420/74, Aggersund Kalkværk, Næsborg sogn, Slet herred, Ålborg amt. Jeg takker museumsinspektør Oscar Marseen, som forestod udgravningen, for tilladelse til at omtale fundet og vise oversigtsplanen, samt for mangan en god snak om teorier og tolkninger.
Tegningerne er udført af Jan Sloth Carlsen, ÅHM.
9) Ebbe Lomborg 1973, Die Flintdolche Dänemarks, Type I.

